

Stanko Vraz — slovenski pesnik v hrvaški obleki.

Spisal Vinko Zupan.

Slovenec, Hrvat klikče: On je naš!
Avgust Senoa.

Stanko Vraz (s prvotnim imenom Jakob Fras) je brez dvoma najznamenitejši literat v ilirskem pokretu in njegovo ime je neločljivo združeno s tem gibanjem. Vraz je takorekoč poosebljena ilirska ideja, saj je ta rojeni Slovenec in prvotno slovenski pesnik, postal književnik „ilirski“ ali hrvaški. Ni to osamela prikazen, da pripadnik enega naroda piše v jeziku drugega, posebno pa Slovenec hrvaško. En moment pa je, ki nas pred vsem zanima, to je: ali je izpremenil Vraz z jezikom tudi vsebino in duha svojih pesnitev in nehal biti Slovenec? In kakšno je njegovo delovanje sploh, ali morda po prestopu k Ilircom pozablja svojih ožjih rojakov? Odgovorili smo v naslovnem stavku. Vrazu je ilirski jezik le sredstvo, s katerim uveljavlja svojo slovensko osebnost. S svojimi ožjimi rojaki pa ostaja v vednem stiku do smrti.

Vraz (rojen v Cerovcu, blizu Ljutomera 30. junija 1810) je vsa otroška in deška leta preživel v tem štajerskem raju, kakor ga sam nazivlje. Mati in sestra sta mu peli narodne pesmi in pripovedovali narodne bajke. Jasno je, da so mu ti mladostni vtisi ostali vse življenje v neizbrisnem spominu. Za svojega študiranja v Gradcu (1830—1838) je bil v vednem stiku z drugimi mladimi Slovenci, posebno n. pr. z Miklošičem, Muršecem in drugimi. Neka razburjenost je bila takrat v ovzdušju in živahna delavnost je vladala povsod. Francija je zopet enkrat dala temu povod z revolucijo. V Gradcu je bilo takrat veliko laških dijakov s svojimi prevratnimi idejami o združenju Italiji. V literaturi je vladala romantika in je posebno pri Slovanih dosegla vrhunec. Povsod navdušenje za narodnost in njene znake: jezik, pesmi, pravljice in običaje. V dobi takega vretja se je razvijala Vrazova pesniška narava v Gradcu. Vraz je bil čisto umetnik in ni imel zmisla za strokovne študije. Njegova lastna nprav in pa burna doba sta napravili, da se Vraz ni pečal toliko s Temido kakor z narodnim delom. Vraz in njegov krog se uče slovanskih in evropskih jezikov in prevajajo na slovensko poljudne stvari. (Glej Stanka Vraza Dela, V., pismo Muršecu, št. 9, str. 139.) Vraz zлага že tudi izvirne slovenske pesmi in jih pošilja Kastelicu. Pošilja mu tudi narodne pesmi za Smoleta. Kakor izvemo iz pisma Kastelicu (St. Vr. D., V., št. 12, str. 145), niso ti

mladi ljudje prevajali le poljudnih spisov, ampak sploh čisto v duhu romantike, iz najrazličnejših tujih književnosti: iz angleščine, španščine, poljščine, iz Goetheja, Petrarke in Lamartina. Že v tem pismu in v onem na Prešerna (St. Vr. D., V., št. 19, str. 156) bi Vraz rad prispevkov iz „Čebeličinega“ kroga za „Metuljčka“, ki naj bi bil rival „Čebeličin“, ker ta jim je „prekranjska“ in oni bi hoteli štajersko narečje napraviti za književno. Podjetja pa niso mogli izvesti, dasi Vraz ta načrt v pismu na Muršeca (St. Vr. D., V., št. 17) kaj slikovito riše. Pogovarjali so se baje takole: Vraz mu dá gobec (!), Trstenjak noge, Miklošič truplo, doktor Prešeren bi mu moral poslati peroti. Prišlo sploh ni do izdajanja, tudi Kastelic ni maral njegovih prvencev. Ozlovoljen po neuspehih na ledini slovenske poezije, ki jo je, kakor pravi, obdeloval z ljubeznijo, (gl. pismo Prešernu, dné 29. novembra 1839, St. Vr., V., št. 18) daje Vraz slovenski književnosti slovo. „Mit Slovenien hab' ich es abgetan.“ Njegove slovenske pesmi, ki jih ima Kastelic, naj se smatrajo za „opera posthuma“. Samo slovenske narodne pesmi da bo še izdal. — Sodim, da je ravno nepriznavanje njegovih prvencev (ki res niso bili bogve kaj), pri Čebeličarjih, vplivalo na Vraza poleg drugih vzrokov, da je prestopil k Ilircem. Radi tega mu očita Prešeren — in morda ne čisto po krivici —: Lákota sláve, blagá vleče pi-sarja drugám. Leta 1839. odhaja Vraz v Zagreb in Hrvaška mu postane druga domovina. Ta Vrazov preobrat ni tako nagel, da bi ga ne mogli zasledovati in si ga tudi razjasniti. Pomisliti je treba, da je bil vedno, posebno pa takrat, velik stik med Hrvaško in slovenskim Štajerjem; treba je tudi imeti na umu, da je Gaj začel l. 1835. izdajati svojo „Danico“, ki je bila zelo razširjena tudi po Štajerskem. Kranjec in Gorenjec Prešeren pač ni mogel postati Ilir, in nezmislno bi bilo mu kakorkoli to očitati. Štajerec in „Prlek“ Vraz je pa že po sorodnosti narečja in po osebnih stikih bil bližji Hrvat. Že vtiski mladosti so ga pripravili za ilirski pokret. O politični Iliriji so sanjali stric župnik Jaklin, Modrinjak in Krempel. V pismih na Prešerna (St. Vr. D., V., št. 103 in 32) se sam opravičuje in razlaga svoje nazore o književnem jeziku, ki naj bi bil Slovincem hrvaški, kakor je vsem Nemcem tudi eden, dasi so si Hanoveranec in nemški Štajerec bolj vsaksebi kakor Slovenec in Hrvat. Tolikim jezikom se Slovenec priučí, koliko lažje bi

se šele hrvaškemu, ki mu je najbližji. Kaže na Portugize, Holandce, Dance, kako klavirno vlogo da igrajo v literaturi. Narod, ki hoče svojo književnost, mora biti številen in sposoben tudi književnike živiti. (Vraz je bil tudi res vse življenje samo književnik. To je pa mogel biti le v Zagrebu, in še to le v času občnega navdušenja ilirskega.) Na bodočnost slovenske književnosti ne upa. In če pride tudi par slovenskih Camoënsov, nastopijo potem stotletja literarne suše. In še onih par umre lakote.

Zgodovinski razvoj pa je dal prav Prešernu; slovenska književnost se je lepo razvila, kakor tudi ona Norvežanov, Dancev in drugih malih narodov. Ne razumem torej, čemu izigrava dr. Ilešič Vraza proti Prešernu in vlači njegove nazore spet na dan („Prešeren in Slovanstvo“).

Vraz pa je ostal tudi po prestopu v ilirski tabor po svoji celi osebnosti, celem svojem pesniškem mišljenju in čuvstvovanju, da, tudi v vsem svojem delovanju Slovenec, dasi mu je zunanja oblika hrvaška. Potoval je opetovano ne samo v svoj rojstni kraj, temuč tudi po vseh slovenskih pokrajinah in šel celo tja v Rezijo, kakor hitro je začul, da so tam Slovenci, vse to iz čistega navdušenja za slovensko narodno blago. In to Vraz, ubožec brez imetja in brez kake „študijske stipendije“. Njegov vzor je bil skupni književni jezik ilirski, toda pri tem uveljavljanje lokalnega kolorita provincije po zgledu nemških romantikov Uhlanda, Rückerta in Platena. Po pravici kaže naše v uvodu k Jarnikovemu članku „Obraz slovenskega narečja u Koruškoj“ (St. Vr. D., V., str. 79). „Tko je sačuvao veliki dio narodnih dragocenosti Slovenaca, nego li privrženci Ilirstva?“ Do svoje smrti si dopisuje s slovenskimi književniki in rodoljubi, kakor s Kočvarjem, z Muršcem, Miklošičem, Jarnikom, Majarjem, Trstenjakom in Prešernom. Poudariti je treba odločno, da je Stanko Vraz navzlic svojim prenapetim nazorom o Ilirstvu ostal po srcu Slovenec.

Ko pa poudarjamo slovenski značaj Vrazov, ne moremo prezreti vpliva, ki ga je imel nanj deset let starejši Prešeren. Prešeren mu je bil v marsičem, na primer v sonetih, gazelah in romancah spodbujevalec in vzor, katerega je prevajal in posnemal. Vraz je hotel — seveda z boljšo voljo nego močjo — tekmovati s Prešernom, dokazati, da se tudi v ilirskem narečju dajo rabiti vse te oblike. (Glej Šrepel: „Prešernov utjecaj na Stanka Vraza“, Spomen cvijeće.)

Celo v zunanji obliki jezika ne more zatajiti Vraz svojega slovenskega pokolenja. Gospod Božič je v „Nastavnom Vjestniku“ („Slovenski elemenat u Vraza“) sestavil celo vrsto besed, ki so slovenske, mnoge tako izključno slovenske, da jih tudi kajkavec ne bi razumel. Čisto pravilen je nazor Božičev, da

je Vraz nalašč sempatja rabil slovensko besedo in izraz, da bi dal s tem svojim delom, ki so pisana sicer v ilirskem narečju, lokalni kolorit slovenski.

Ako izhajamo od te perspektive lokalnega kolorita, nam ne bo težko pojmiti, da uveljavlja Vraz tudi v tvarini vseh svojih del to načelo.

Takoj prva zbirka lirskih pesmi „Djulabije“ (1836—1841) ima poleg motiva ljubezni glavni domovinski motiv, širši slovanski in ožji slovenski, ki se vleče kakor rdeča nit skozi vso zbirko. Prividno izgine ta nit sempatja čisto v ljubavnih vzdihih, toda kakor reka na Krasu, se nam prikaže naenkrat pred očmi. Sam Vraz stavi te patriotske „Djulabije“ najvišje, kakor sodimo iz pisma Macunu (St. Vr. D., V., št. 95), kjer priporoča baš patriotske pesmi v tretjem in četrtem delu za ilirsko antologijo. Vraz ni pesnik Prešernovega genija, toda ravno ko opisuje svoj rodni kraj, svoj štajerski raj, mu zadone strune v glasove, ki gredo od srca k srcu, in v tem žanru se more težko kaj meriti s to pristrčno in ljubko poezijo. Medtem ko je Kollárjeva muza v zbirki „Slávy dcera“, ki je izpodbudila Vraza k analogni zbirki, semtertja direktno prozaična, ostanejo Vrazove pesmice v lahki narodni obliki „krakowiaka“ vedno „mokrocvetoče rožce poezije“ in nikoli ne zaidejo v prozo.

Pesmi v prvem delu nam še nič ne kažejo tistega lokalnega kolorita, ki smo ga omenili; vzrok je v tem, da so pisane na Hrvaškem. (Glej St. Vr. D., V., str. 33.) Edino, kar bi se dalo nekako spraviti v zvezo s Slovincem Vrazom, je v prvem delu št. 46 reminiscenca na Prešernov „Strunam“. V drugem pa, ki je do št. 36 zložen v Gradcu, od 36—106 doma v rojstnem kraju, se prvič prikaže ona rdeča nit. Že v pesmih, zloženih v Gradcu, nam stopi nasproti Vraz Slovenec, ki se pritožuje nad ponemčenim mestom, ki mu že ime kaže staro slovensko naselbino (12, 13). V opombah nam pripoveduje, da je našel proti jugovzhodu čisto slovenski tip prebivalcev, ki se v svoj prid loči od gornještajerskega, nemškega. Naštevata tudi imena (Graz, Andriz, Lassniz i. t. d.), ki so brez dvoma slovenska. V pesmih se spominja žalostne slovenske preteklosti. Gora Plač, ki gleda na jug, je štela vzdih in videla solze slovenskega rodu, ki so ga tlačili Obri in potem Franki, Slovenci pa so se umaknili proti jugu ali pa se ponemčili. Padla je cvetna lipa pod trdim dobom (34).

Kakor bi se razlil val solnčne svetlobe v ta mračna premišljevanja, tako se nam zazdi od 37. pesmi dalje.

Čitav dan Slovenka
pěsme bi mi pěla,
a ja bi jih volio
nego spěv angjela.

To poje sestra mu Anka, ki se je tolikrat spominja kot svoje vile. Slede krasne slike iz pomladne prirode, ko vse cvete, poje, ljubi, živi, ki so mu vstale v duši na izprehodih po ljubljenem rojstnem kraju — rojstni kraj je, ki ga razgrinja pred našimi očmi (46—52). Te verze je vdihnil pesniku domači log in tam stoji ta cvetokitna lipa, mlada breza in vitki topol, ki jih pesnik pozdravlja. Zdaj pa (53 do 98) prihaja morda najkrasnejši oddelek vse zbirke. — Marković ga imenuje pravo odo na dragi mu slovenski Štajer — pesmice polne subtilne poezije, polne solnca in gorkote vriskajoče mlade ljubezni, spojene z ginljivo ljubeznijo do domačega kraja:

Ajmo, pesmo moja,
gor v Jerusolim,
da kip zavičaja
pred tobom razgalim!

Pa odtud v rode
i včlovek pričaj,
koli drag i krasan
naš je taj zavičaj.

In tako gre dalje v opisovanju Murskega polja v lahkih, ljubkih verzih, rekel bi, mladih cvetkah, ki nosijo na sebi fini cvetlični prašek nežne poezije, vzklile iz odkrite, res pesniške duše in idoče do srca. Cela pokrajina z obrobajočimi jo gorami se razgrinja plastično pred nami. Kako krasna je primera (62):

U tome okviru
kô sag dragoceni
krasan zavičaja
kip je uhvatjeni —!

Nikjer ni dosegel Vraz tega viška poezije kakor baš v tem krasnem popisu (63 in dalje). Po cvetočih dolih bele hišice, po gričih cerkvice in gradiči! Tu vlada blag pokoj, tu se čuti pesnik doma. Povsod žubori domača beseda, sladka ko pesmi slavca. Krasna je spet pesmica opisujoča, kako pojo slovenska dekleta (39): „Čuješ te pesmi?“ Teh ne pojo škrančki, grlice ali slavci, pojo slovenske deve. Lica jim cveto kakor rože v raju pred grehom. Slovenka govori kakor angel, nje poljubi so nebeška mana; kdor ni čul nje ljubavnih pesmi, ne ve, kaj je ljubezen; kdor ni čul nje pobožnih napevov, ne ve, kaj ga čaka na onem svetu. S hvaležnostjo se spominja pesnik matere in Anke in jima postavlja spomenik v 72. pesmici, označujoč s tem njun veliki vpliv nase v detinstvu:

Oj Slovenke krasne,
vi moške deklice!
Od kolčevke moje
krotke grličice!

Želi slovenskim dekletom, da bi ohranila vedno ono prirodno preprostost, naj bi jih ne otrovalo tujinstvo, naj bi ohranila vedno svojo drago narodnost.

Tako krasnega kraja ni na svetu kakor je njegova domovina. Zdi se, pravi, kakor bi te bil Bog ustvaril zato, da nadomesti Slovencu raj svobode. Slede spet divne slike in primere: holmi leže kakor moder svilen robec, ki ga je vrgel veter na tla (76). Potem sledi 77: mati z zibelko pri cerkvi Svete Trojice. Dete v zibeli ji bo dika in ponos. Vraz misli na Čafa. Markovičevo mnenje, da je to Miklošič, ni pravilno. — Že tu v „Djulabijah“ (80) se spominja poraza Mažarov, ki so vdrli za Rakocijeve vstaje tudi sem. Slovence je vodil župnik Petek. Snov iz tega vpada ima Vraz v samostojni epski pesnitvi „Babji klanjac“. V bitki pri Kulmu, pravi dalje, so tudi slovenski dragonci rešili bitko (1813, general Vandamme). Trikrat so Slovani rešili Evropo (Tartarov, Turkov in Napoleona), toda svet je nehvaležen. V preroškem duhu obljubljuje: „Svanut će Gjurgjev dan, velik dan osvete.“ Perspektiva Vrazova se torej tu razširi sploh na Slovanstvo. Potem se vrača spet na Mursko polje, moderno Tesalijo, slovečo po imenitnih konjih. Na holm in cerkev Kapelo, kjer je „Atilova jama“ nadovezuje zgodovinske reminiscence in v kratkih plastičnih potezah nam riše celo zgodovino slovenskega naroda. In to ni nikak suhoparen popis in tudi niso nikake domoljubne tirade ali jeremijade, opis je živ in poetičen (86 in dalje). Najprvo je tlačil Slovence hunski jarem, po Hunih so prišli Obri, ki so vprezali slovenske žene v vozove. Karol Veliki je uničil Obre, a nam naložil svoj jarem. Potem se je „pleme od Harpijah“ (Mažari) zagozdilo kakor klin med južne in severne Slované. Končno so navalili Turki, kakor pekel, in Sloven, jagnje, se pobrati z volkom, Mažarom, da prežene Turka — lisico. Toda volk je pokazal svojo naravo. To so kratke in lepe sličice iz slovenske zgodovine, kažejo veliko Vrazovo rodoljubje in njegov nemajhen pesniški dar.

Tretji del „Djulabij“ nas uvaja med Slovence. Začenja z Ljubljano, „Ljubica“ se je bila poročila in zdaj biva tam. Te pesmi so izraz nesrečne ljubezni in slike iz domačega kraja niso več solnčne, kakor one v drugem delu, strune mu zvone elegično. Da umiri srčne boli, gre pesnik domov (47—59):

Ajd na one kraje,
gdě ti je stajala
zibka, a uz zibku
sestrica pčevala...

Kakor sploh večkrat, tako se tudi tu s hvaležnostjo spominja svoje sestre. Strune mu zvone elegično dalje: gaj, ptice v logu, vse petje krog njega in vsa prirodna krasota mu vdihuje le žalostne misli, bridko toži svoje ljubavno gorje. To niso več oni sijajni popisi, temuč le spomini na mlada leta tu, ki se več ne vrnejo. Spominja se drage matere, ki

mu spi v grobu; kako srečen je bil, ko so ga povsod spremljale njene molitve. Da bi mogel spet na njenem krilu počivati! (58.) Po ljubavnih tožbah, ki potem slede do št. 81, se mu spet razširi vidik na skupno mater Slavo, mučenico. To sicer ni Slovenija, ampak sploh Slovanstvo, vendar misli pri tem tudi na Slovence: Donava, Drava, Sava so Slavi pas. Prav slovanska je ideja miru: sto kron ti bo ponudil svet, toda ti boš vzela lipov venec. Razbila boš zadnji meč in zavladata boš človeštvu v miru in slavi.

Od št. 101 dalje se začno pesmi, ki nas vedejo v širšo domovino slovensko, slikajoč nam Vrazove vtise iz njegovega potovanja s Sreznjewskim po slovenskih pokrajinah. Vraz, ki nam je opisoval do zdaj le svoj domači kraj, nam podaja zdaj krasne slike iz cele Slovenije. Začenja s Koroško:

Odnesi, ma Vilo,
na svom tankom krilu
Moj slovenski pozdrav
na slovensku Zilu.

Tu na Koroškem se nahajata dve zibelki, „uz koe proricaše dobro Rojenice“ in ki jih je na čelo poljubila mati Slava. Vraz misli Jarnika in Majarja. Potem ko omenja Rezijanov, kjer je tudi bil, slavi gorenjske krasote in kliče pri tem, spominjajoč se Vodnika: „Véčna slava pévcu Ilirije oživljene!“ Tudi on imenuje blejsko okolico raj, kakor Prešeren. Za žensko lepoto zelo dovzetni pesnik si ne more kaj, da ne bi (112—116) zapel navdušenega slavospjeva jedrim Gorenjkam. Vile na planini se budé ob pesmi Gorenjke; krasna je vedno, ko dela, ko poje, ko gre k vodnjaku, krasna pri plesu in ko stopa v cerkev, krasna vedno, naj molči, šepče ali kramlja — krasna kakor nebeški angel ali vila v gori. Potem nas predstavlja pesnik (117) v središče Slovenstva v Ljubljano. Grob mladega pastirja, ki ga omenja, je po starejšem mnenju grob Koritkov. Toda to bo bolj gotovo kak mladi, prerano umrli duhovnik. Na njegov in Vodnikov grob naj dene Vila venec:

Jer tu leže kosti
silnoga orline,
Što j' zakrtilo letom
sve slavske krajine.

V 120. in dalje omenja revolucije: v krvavi zarji, ko sta se tresla v gromu topov nebo in zemlja, je sešla na zemljo spet nebeška hči, svoboda. Tudi Slovenci so začutili dih svobode pod sinom revolucije, Napoleonom, in silni orel Vodnik se je dvignil v višave s preroškim klikom („Ilirija oživljena“). Toda prišla je reakcija, mrzli veter od severa. Izumrla je ideja ilirska, le Mihovil Jaklin ni obupal:

Samo ti preosta
drugog véka dube!
Ti moj Mioville,
béli naš golube!

Kakor sedi ptica v kruti zimi žalostno poleg gnezda, ki ga je zamedel sneg, tako je umolknil Vodnik, hiral in ginil, dokler ni umrl potr in brez nade. Toda prišel je spet novi pokret, zapihal je jug. Spet prerokuje Vraz Gjurgjev dan, vstala bosta kralj Matjaž in kraljevič Marko.

Z besedami sv. pisma končuje Vraz (130—133), bratje, pazite na ta dan, poprej bo tema tri dnij, zbirajte olje za svetilke, pred pomladjo je zima in preden pride vesna, so viharji.

V četrtem delu, ki slika najprej vizijo umrle drage, ne moremo govoriti o slovenskem značaju. Po polemiki s „tevtonskimi goskami“ izzveneva cela zbirka pomirjevalno, harmonično v zmislu humanitete. Idejo človečnosti so naglašali vsi romantiki; posebno nas tu spominja Vraz Prešernove „Zdravljice“. Znale so krasne krilate besede:

Svi narodi bratja
svi su božja čeda.
Na njih jedno nebo
i jedan Bog gleda.

Kjer je Vraz realen, je samo Slovenec; Slovenec je opisujoč krasote domačega kraja in podajajoč potem pregledne sličice iz slovenske zgodovine; Slovenec je, ko nam riše vtiske svojega potovanja po naših pokrajinah. Iz teh realnih slik pa se mu dviga romantični duh v sanjarije o majki Slavi in o veliki slovanski bodočnosti.

Ako preberemo naslov iz druge njegove knjige „Glasi iz dubrave Žerovinske“ (1841), že pričakujemo domačih motivov. Lirik Vraz se je lotil tudi balad in romanc ne hoteč zaostajati za Prešernom; bil je prvi, ki je vpeljal to pesniško vrsto v hrvaško književnost. Cela vrsta teh dogodkov se vrši doma na Murskem polju ali pa je vzeta iz slovenske zgodovine.

„Lêpo ti je Mursko polje,“ začne pesem „Nenadani“. Ta balada bazira na narodnih običajih pri snubitvi, ki jih je izpeljavati na prvotni način snubitve, ne ugrabitev. Režika žanje na polju s prijateljicami, v gozdu se zabliškajo puške in dragi Vid je med njimi; Režika obledi in meni, da ga vedó v vojake, kar pa zardi v veselju: po streljanju in kriku izpozna, da gredo le njo snubit. In Režika teče domov, kjer jo čakajo snubači.

Tudi pri baladi „Nepozvani“ se gre za nevesto. Toda mesto svatov, ki jih Anka pričakuje nestrpno z materjo in družicami, pridejo razbojniki, ki začno pleniti. Toda spet zaškriplje sneg, začujejo se kraguljčki, pokaže biča in pušk, to so svatje. Razbojnice povežejo, Anka pa pride do zavesti na prsih ženina Janka. Balada „Grlice“ bazira na slovenski narodni bajki. Pripovedovala mu jo je teta Marina in slišal jo je pripovedovati svojo sedemletno ne-

čakinjo triletnemu bratcu. Vraz je seve čutil potrebo vso stvar poslovaniti, to je, vplesti vmes staroslovansko mitologijo. Perun je ustvaril za Lado dve krotki grlici, da varujeta sinka Lelja. Toda Leljev pogled vzbudi v paru ljubezen. V objemu pozabita na dete, ki ga ugrabijo psoglavci. Ko pride mati domov, najde par speč in zibel prazno. V jezi udari grlici za vrat in ju izžene iz raja. Od tega časa imajo grlice do danes znamenje za vratom in glas, kakor bi dete jokalo.

Balada „Bura“ je zanimiva, ker je prevedena iz prvotne slovenske pesmi „Drvar“. Opisuje, kako ubije v viharji noči strelo moža, ki je šel po drva ženi in petim otrokom. „Věra in nevera“ je istotako prevod izvirne slovenske pesmi in slika deklško nestanovitnost: Minki je umrl dragi in nekaj časa je vsa obupana in hodi vsak dan plakat na grob. Nekega dne ne pride več. Ali je bolna? Zvonovi zvone pri Sv. Martinu; ali je Minka umrla? Ne, jemlje drugega.

„Lěpa Vida“ je hrvaški prevod znane slovenske narodne pesmi.

„Osvěta“ je romantična balada, katere vsebina nima sama na sebi nič slovenskega: prikazen hodi vsako noč po razvalinah Dolnjega gradu s tremi ranami na prsih. O takih prikaznih so povsod pripovedke, le da je Vraz naredil iz te prikazni nemškega plemiča in dekle, ki jo je ugrabil, je bilo slovensko. Dekle pa ostane neizprosno in dragemu zvesto. Dobro je izvedena razjasnitev treh ran: O polnoči pridejo njen oče, brat in ljubi, in plemič pade od treh udarcev.

Povest v verzih „Friderik in Veronika“ ima Vraz iz Valvasorja, odkoder je črpal večkrat tudi Prešeren.

Vsebina pripoveduje o sinu celjskega grofa Hermana, Frideriku, ki je po (baje nenaravni) smrti prve žene vzel neenakorodno Veroniko Deseniško. Friderika je dal oče raditega zapreti v grad Ostrovico in pozneje v Celju. Odpovedati se je moral vsem gradovom. Veroniko so vjeli in zaprli; a ko ji niso mogli dokazati, da je čarovnica, jo je dal Herman utopiti. Friderika je oče osvobodil in dal lečiti. Ta je šel pozneje v Rim k papežu, da dobi bajë odpuščenje greha radi umorjene prve žene. Pozneje je dal truplo svoje druge žene pokopati v kartuzijanskem samostanu v Gorah. Na starost se je vdal poprej plemeniti Friderik razuzdanemu življenju. Vraz se drži Valvasorja, le da ne pripoveduje vsega v pesmi, ampak tudi v opombah to, kar smo navedli zgoraj. Razredil je tvarino v tri speve. V prvem nam prikazuje Veroniko, ki toži v žalostni pesmi gluhim stenam ječe svojo usodo. Sluge pridejo in jo odvedejo v smrt. V drugem spevu dan za dnevom prekleči grof Friderik na grobu svoje Veronike in moli. Nekega dne pa ne pride več in potem ne sliši nihče več o njem. Trideset let je že minulo, pravi v tretjem spevu, kar biva blede vitez na visokem gradu in izkuša pozabiti preteklost v gostijah in pirih brez števila; ne more spati in pije s prijatelji. Toda to mu ne more dati miru... Spet mine trideset let in gospodar slavi svoj devetdeseti rojstni dan, toda še vedno ga mučijo spomini na greh v mladosti. Bister potok, pravi pesnik, mu je bilo v mladosti življenje, zdaj pa se izteka v močvirje. Takrat ga je spremljala Vila (t. j. Vraz ga je opeval), a poleg močvirja ne morejo bivati čiste Vile. Zato — z Bogom!

(Dalje.)

Znana neznanka.

Zložil G. Koritnik.

V urah večernih, ko nihče ne ve
tajnih šepetov, ki dihalo v mraku —
tebe spoznal sem po plahem koraku,
ki te po svetu preganja srce...

Tujka temna si mi prišla nasproti
s tihimi sanjami v rosnih očeh,
dve sta se srca spoznali v samoti,
morda le eno, skrivnosti kdo ve?

Zvezda na nebu je mesecu sestra,
boli neznani je znanec poet —
pesem nas družijo, ko vrže na cesto
s kruto roko nas življenje in svet...

In kakor v zarji jutranji
oblak ob gori gre teman
in kamor dihne, vse rosno ...
Gospod tako je šel voljan.

Za križem Mati.

Ah, poglej,
od križa kaplja draga kri
in kaže stezo Ji za Njim,
vsa tla so sveta od krvi.

O sveti, dragoceni prah!
Saj ne bi Mati šla po njem
najrajša pokleknila bi
na posvečenem potu tem.

A mora gor na Golgato!
Ti Golgata, nesrečni kraj,
kaj že si vzela ti življenj,
a najsvetejše tirjaš zdaj!

(Dalje.)

Stanko Vraz — slovenski pesnik v hrvaški obleki.

Spisal Vinko Zupan.

(Dalje in konec.¹)

V drugem delu knjige so romance. Značilno je, da začenja s prevodom Prešernovega „Hčere svēt“. — „Savět, polag kranjskoga od Dra. Prešerna.“ — V opombah pravi, da je slovanski jezik najbolj sposoben za romance poleg laškega in španskega, izmed slovanskih jezikov pa ilirski. „Nu dosada se jošter izvan kranjskoga pës-nika Dr. Prešerna nitko nije prihvatio toga načina.“ Seveda, ako primerjamo original s prevodom in Prešernove romance sploh z Vrazovimi, izpade naša sodba v prilog Prešernu in našemu jeziku, ki ima prednost naglasa pred hrvatskim in češkim, t. j.: Udar v verz u in besedni naglas v govoru padejo v eno, to pa radi tega, ker imamo veliko raznoličnost v naglasu, posebno veliko pa besed naglašenih na končnicah. Za ep „Zora i Bogdan“ piše sam Vraz Prešernu, da mu je služila kot vzor „Turjaška Rozamunda“. To je spet snov iz slovenske zgodovine, iz turških bojev, in sicer tvori ozadje bitka pri Sisku. Po nekod je naravnost kopiral Prešerna, posebno, ko popisuje n. pr., kako prihajajo pod turjaško lipo

snubači po Zoro, ki čaka le dragega Bogdana, ne vedoč, da je padel v bitki. Reči moramo spet, da zaostaja daleč i po koncepciji i plastičnosti opisa in dikciji za mojstrom. Ep ima šest spevov. Zora je imela sen, da jo je dragi poljubil z ledenim poljubom, ki je od njega umrla. Dragi jo tolaži. Toda kmalu ga kliče dolžnost na vojsko proti Turkom. Bogdan se posavlja, v upu na zmago in srečen povratak. Dà, on upa, da izženo Turke iz Srbije in da dobi nazaj svoj grad Kruševac, odkoder mu izhaja rod (Vraz je napravil iz Bogdana potomca Jugovičev). V tretjem spevu nam slika pesnik bitko pri Sisku in našo zmago; toda Bogdan je izginil, in Zora meni, da so ga Turki vjeli, zvesto ga hoče čakati. Četrti spev nas zelo spominja „Turjaške Rozamunde“:

Pod Turjačkom lipom sedi
s otcem svojim Zora mlada,
k njoj dolaze vitezovi
od istoka i zapada;
k njoj dolaze prosioči
sve gospode izabrane;

Turjaška Zora pa neče nobenega in čaka Bogdana že tri leta. Peti spev: Spet je gostija pod Turjaško lipo, spet prihajajo snubači. Oče jo nagovarja, naj vzame „duždoviča“, doževega sina iz Benetk. On da je že star in bi rad videl kaj vnukov. Ako ga ne uboga, naj mu ne bo več hčerka. Zora ga končno z veliko bolešijo v srcu uboga, ker

— Slovenki vèk poslušnost
biva sveta kô rěč božja.

Šesti spev: Noč je in velika slavnost na Turjaku. Turjačan daje hčerko sinu doževemu. Zunaj pa je silna nevihta, grmi in treska. In v tej nevihti pride k Zori Bogdan. Zora ga objame in vpraša: „Kje si bil tako dolgo? Koliko sem pretrpela, da sem te

¹) **Viri:** Dëla Stanka Vraza, I. — V. (1863—1877). Izdanje Matice ilirske. — Stanko Vraz: „Narodne pësmi ilirske“. U Zagrebu, 1837. — Franjo Marković: „O životu i radu Stanka Vraza“ (Vienac, 1880, br. 36) in ista razprava, razširjena kot uvod k „Izabrane pjesme Stanka Vraza“. Izdanje Matice Hrvatske. — Milivoj Šrepel: „Prešernov utjecaj na Stanka Vraza“. (Spomen cvijeće.) — Ilesičeva razprava o historični podlagi „Babjega klanca“. (Građa, IV., str. 173.) — Rožić: „Slovenski elemenat u Praze“. (Nastavni Vjestnik, VI., str. 20.) — Šulek: „Stanko Vraz kao rodoljub“. (Vienac, 1880, br. 36.) — Petračić. „Črtice o Vrazu“. (Vienac, 1878, br. 35 in 36.) — Dr. A. Murko: „Miklosichs Jugendjahre“.

V razpravo o Stanku Vrazu v prejšnji številki „Dom in Sveta“ se je vrnila neljuba tiskovna pomota. Na strani 353. spodaj beri mesto „vi moške deklice“ — „vi morske deklice!“

dočakala.“ „Zaspal sem po boju pri Kolpi s tvojim imenom na ustnicah. Zakasnil sem se, ker sem spal tako dolgo. Ti pa si mi ohranila zvestobo do zdaj, zato prejmi ta poljub.“ Po telesu se ji razlije smrten mraz in mrtva pade na tla. Tako jo dobi družica v njeni sobi, ko jo hoče napraviti v zaročno obleko. Odide mladi doževič z vso družbo.

Sam ostaše jadan otac,
plačuč kano dēte ludo. —

Jedro pesmi je torej „Lenorsko“: mrtvi ženini pride po nevesto, ki pri tem umrje. Zvezo s Turjakom je povzel po Prešernu. Drugo o Jugovičih in Kruševcu je pripesnil sam. Tudi „duždevič“ nam je tuj in je prinešen iz hrvaškega narodnega pesništva.

Vidimo torej, da ima Vraz v tej zbirki veliko število balad in romanc, katerih dejanje se vrši na slovenskih tleh, bazira na slovenskih narodnih pripovedkah ali pa je vzeto iz slovenske zgodovine; tudi ne smemo prezreti direktnega Prešernovega vpliva pri romancah.

Zbirka „Gusle i tambura“ (1844) je posvečena stricu Mihovilu Jaklinu, župniku v Ljutomeru, in nas že na ta način spaja s Slovenci. Zbirka ima več oddelkov; prvi oddelek „Prvo lišje“ so prevodi njegovih slovenskih pesniških prvencev, ki so precej negotni. Po večini so to sentimentalne pesmi brez trajne vrednosti, ker ne temeljijo na resničnem globokem čuvstvu. (Hotel je posnemati Höltja.)

Uvodna pesem „Prvi Rastanak“ nas spominja Prešernovega „Slovo od mladosti“, le da je v njej manj resignacije in ni elegična in pesimistična, kakor Prešernova. Na Prešerna spominjajo verzi:

O mladosti! krasna j' bila tvoja
prva doba, al ode kô san:
S Bogom ostaj! vapi duša moja.

V tretjem delu je krasna pesem, posvečena sestri Anki. Imenuje jo „od kolēvke moje vilo“. V dodatku „Istina i šala“, pšmi od Jakoba Rešetara, sta dve slovenski narodni pripovedki ali legendi: „Mlinari i mlatci“ in „Traži a dat će ti“. V prvi in drugi hodita Kristus in sv. Peter po svetu. V prvi legendi nam pripoveduje, kako sta prišla k skednju, kjer kmetica baš gosti mlatiče. Popotnika jim želita božjega blagoslova; silno sta trudna, naj jima dajo malo piti, in lačna sta tudi. Mlatiči pa naženo sveta popotnika s cepci in jima ne dajo ničesar. Drugikrat pa prideta Gospod in Peter mimo mlina. Mlinar sedi pred vrati, jé kruh in pije vodo. „Pomoz, Bože, o mlinaru!“ ga nagovorita. Bog ti blagoslovi kruh in vodo in Bog ti daj enkrat vina in pogače! Utrujena sva, daj nama piti, in lačna sva tudi! Mlinar ju pelje takoj v klet, pogosti ju z vinom, slivovko in pečeno gosjo. „Slaba je letina, malo imam, toda vse naj bo v božjem imenu.“

Bog in Peter se najesta in napijeta in mu pustita božji blagoslov. Od tistih dob imajo mlinarji vedno vsega dosti, mlatičem pa dajejo le sira in kruha, šele ko domlatijo, jih pogosté. V opombah pravi Vraz, da je na Malem Štajerju navada, dajati mlatičem vsak enajsti ali dvanajsti mernik tega, kar zmlatijo; dajejo jim pa slabo hrano. Ko domlatijo, je velika pojedina („domlatki“). — Pesem „Traži a dat će ti“ karakterizira z ljubeznivim humorjem dobrodušnega, gostoljubnega, lahkomiselnega Slovenca, ki nima dovolj praktičnega zmisla, živi tjavendan in nikoli nima ničesar. V pesmi pušča nalašč na par mestih dual in ga opravičuje v opombi, češ, tudi Sas, Švab in Avstrijec se ločijo nekoliko, če pišejo. Seveda so ti pojmi popolnoma krivi, še bolj so jih pretiravali Majar, Jarnik in drugi. Umetno ni mogoče variti jezikov. Vsebina pesmi je sledeča: Bog in Peter potujeta po svetu in prideta h kmetu, ki se je zval „Hans Müller“.

Čini nam se od imena,
bio je Němac od kolēna.

Prosita ga, naj jima s čim postreže, ker sta lačna:

„Hvalit čema (!) na tvom daru.“

Ko se najesta, vprašata: „Šta sma dužna?“ Nemec pravi:

„— Daj mi kasu
punu novca', pa ajd k bēsu!“

Drugič prideta h kmetu, ki se je zval „Marco Rossi“, torej Lahu. Poprosita ga jedi.

Latin rekne: „Gratamente“,
dade sira i polente.

Ko ga vprašata, kaj sta dolžna, si izprosi „štacun robe“. Spet hodita Bog in Peter in prideta h kmetu „Erdeg Istvanu“ po imenu. Prosita ga postrežbe. Madjar pravi: „Tešek baratom“ in ju dobro pogosti. Ko ga vpraša Bog po dolgu, pravi Madjar:

„— Daj mi žita,
da bude mi hlēb i pita.“

Končno prideta Kristus in Peter h kmetu, ki se je zval „Matjaš Vētar“; to je bil Slovenec. Ta jima odpre klet in ju pogosti z vinom in pečenko. Ko ga vprašata, koliko sta dolžna, pravi Slovenec: „Nič!“ Od tistih dob ima Nemec polno mošnjo, Lah polno trgovino, Madjar polne kašče, Slovenec pa nima nič...

Pesem „Grlice“ temelji na vraži, razširjeni po Malem Štajerju, da bo ona deklica, ki čuje spomladi na tešče grlico, čez leto dni zibala. Vraz pravi v opombi: Da se temu izognejo, niso dekleta rada tešče spomladi, ampak denejo takoj, ko vstanejo, kos kruha v usta. „Kakšna nesreča se lahko pripeti lepemu dekletu, ki to opusti, uvidiš dragi čitatelj, iz te pesmi,“

pravi Vraz. Pesem ima dva dela. „Prve godine“: Reza gre na veliki petek teš v cerkev v Svetinje. Vse zeleni in ptice pojo; kar zakuka na hrastu tudi nesrečna grlica. Ko jo Reza začuje, zakliče: „Oh, grlica!“ in tri solze ji kanejo na krilo. „Druge godine“:

Stoji kuća, a pred kućom Reza
u kolčvci pojuć čedo ljlja:

Spet je pomlad, spet vse zeleni in poje. Spet se oglasi nesrečna grlica in Rezi kanejo tri solze na krilo. — Potem sledi hrvatski prevod Modrinjakove pesmi: „Jašac“. Modrinjak je živel za Vodnikove dobe in bil župnik pri Sv. Miklavžu v ljutomerskih gorica. Vraz pravi, da je bil prvi slovenski pesnik panonske veje, kakor Vodnik korotanske. Bil je veseljak in se ni čutil srečnega v svojem stanu; ker so ga baje predstojniki šikanirali, je začel piti in je kmalu umrl (1827).

Ta zbirka je posebno zanimiva raditega, ker vsebuje Vrazove slovenske prvence, prevedene v hrvaščino. Oni dve legendi v „Dodatku“, temelječi na narodni tradiciji, sta prav posrečeni stvarci. To je zadnja pesniška zbirka, ki jo je izdal pesnik sam.

Matica ilirska je izdala v tretjem delu Vrazovih del najprej njegove „Razlike pjesme“. Pod naslovom „Sanak i Istina“ začnjenja zbirka s soneti. Takoj na prvem mestu je prevod Prešernovega soneta „Očetov naših imenitna dela“. Prevod sicer ne dosega izvirnika, vendar je pa še dosti dober; asimilujoč se duhu hrvaškega jezika, rabi Vraz trohejsko mero, dočim ima Prešeren jamb.

Sonet „Duga“ ni sicer direktni prevod Prešernovega „Tak kakor hrepeni oko čolnarja“, pač pa njegov posnetek. Razlika je ta, da ima Prešeren mornarja, Vraz pa popotnika v gozdu, Prešeren Dioskure, Vraz pa mavrico. Sicer je pa razvoj misli v obeh sonetih enak.

Takoj sledi prevod Prešernovega soneta „Vèrh sóнца sije sóncov céla čreda...“

Že prej pri romancah smo videli direktni Prešernov vpliv; ta se nam kaže zdaj tudi pri sonetih. Očividno je, da hoče Vraz tudi tu tekrovati z velikim pesnikom, posebno pa s slovenskim jezikom. Poučarjati ni treba, da daleč zaostaja za genialnim mojstrom. Tudi ni hrvaški jezik tako sposoben za moderne pesniške oblike kakor slovenski, kar smo

že omenili. Dočim je pel Vraz o prvi svoji ljubezni v „krakowiaku“, se je zdaj odločil za sonet; vplival je nanj v tem oziru tudi Kollár, kajti tudi iz njega ima prevode.

Slede „Gazele“, ki istotako pričajo o Prešernovem vplivu. Gazele so bile nekaj popolnoma novega že za Prešerna (1822 se pojavijo sploh prve v nemški literaturi). Spet hoče tekrovati Vraz s Prešernom in posnema takoj v prvi njegovo gazelo „Pesem moja je posoda tvojega imena“.

Te moje pjesmice okvir su zrcala
u koje je zraka Tvoe ljepote pala —
zulinke zlatna!

Tudi druga gazela ima vodilno misel od Prešerna „Žalostna komu neznana je resnica, da jo ljubim“. Istotako nas spominja peta gazela na Prešernovo „Al' bo kal poglalo seme, kdor ga seje, sam ne ve“. Misel je pri obeh ista: dvom, ali bodo imele pesmi kaj uspeha.

S čisto slovensko snovjo se srečamo pri povesti „Babji klanjac“, ki je izšla l. 1839. Povest je pisana v verzih in ima šest delov. Posvečena je Miklošiču, in sicer v posebni pesmi na čelu, kjer ga imenuje svojega mentorja. Vsebina je v kratkem sledeča. Madjarski plemič onkraj Mure se je oženil in se v svatovski družbi namenil, da popleni cerkev jeruzalemsko na Štajerskem. Zaman ga svari mati in prosi nevesta, naj nikar ne hodi, ker božja roka je mogočna. Drugi dan spet sede za polnimi mizami in pijejo. Vstopi prosjak in zaprosi kos kruha.

Plemič ga sirovo izžene, ta pa kliče nadenj božjo osveto. Mažari so res vdrli na slovensko Štajersko in povsod ropajo in palijo. Sv. Miklavž in Slančja ves gorita. Madjari popivajo po kleteh, končno pa zlezejo na konje, da poplenijo še cerkev. Moških ni doma, ker so odšli proti Turkom. Toda severno od Slančje vesi je klanec, kjer so se skrile žene s polnimi lonci krova, luga in raztopljenе smole. Starec Filipič je edini moški med njimi. Nič hudega sluteč pridejo Madjari v sotesko. Filipičeva puška počí in plemič pade ubit. Na druge pa se ulije krop, lug in smola. Vsi poginejo razen enega, ki nese domov žalostno vest. V petem spevu tožita mati in nevesta nad smrtjo plemiča. Šesti spev: Bela nedelja je, pomlad. Dekleta gredo praznično oblečena v cerkev jeruzalemsko,

STANKO VRAZ

mati pa sinku kaže sotesko in mu pripoveduje, zakaj se imenuje „Babji klanec“.

O historični podlagi te povesti ima Ilešič razpravo v Gradji, IV., str. 173. Jeruzalem je podružnica Sv. Nikolaja in spada pod dekanijo Velika nedelja. Tam pa je bil za dekana od l. 1831.—1873. Peter Danjko. In kot dekan je v vseh svojih župnijah sestavil kronike, ki se nahajajo v arhivu velikonedeljske župnije. V „Urkunden von der Filialkirche von Jerusalem“ nahajamo, da so po bitki pri Sv. Gotthardu (1644), kjer sta Montecucoli in Zrinjski potolkla Turke, prišle nekatere njihove razpršene tolpe tudi v te kraje in ropale in požigale. Ženske so jih počakale v tisti soteski in jih pobijale s kamni in polivale s kropom. Dvanajstleten deček pa je s staro puško slučajno ubil vodjo. Turki so se razpršili. Soteska pa se imenuje „Weiberschluft“. — V kroniki Sv. Nikolaja imamo isto vsebino, le da se govori samo o treh Turkih, ki so zašli v te kraje in so jih ženske ubile v oni soteski. Ta kronika tudi pravi, da ljudstvo še zdaj o tem pripoveduje.

Po Ilešiču je opomba o bitki pri Sv. Gotthardu učena primes. Neverjetno je, da so prišli Turki, bežeč od tam, na Babji klanec, ki je odprt proti jugu in zaprt proti severu. Vraz pa nima Turkov, ampak Madjare, ki so pridrli iz Lendave. In res so l. 1704. pridrli nad Središče in Ormož Kruci Franca Rakocija. O tem nam pripoveduje Krempelj v „Dogodivščinah štajerske zemlje“ (str. 191). To poročilo je jako podobno Vrazovemu v pesmi. Krempeljeve „Dogodivščine“ so sicer izšle šele l. 1845., Vraz pa je lahko poznal že po župniških rokopise, iz katerih je črpal Krempelj. Verjetno je torej, da je imel Vraz pred seboj poročilo o Madjarih, ker tudi že poprej v „Djula-bijah“ omenja vpad Rakocijevih vstašev na slovensko Štajersko, ki jih je potolkel župnik Petek.

Med prevodi Stanka Vraza, ki jih je izdala Matika ilirska v IV. zvezku njegovih del, je ena pesem, prevedena iz slovenščine, katere ne moremo prezreti; namreč Vodnikova „Ilirija oživljena“. Ni si mogoče misliti bolj značilnega Vrazovega prevoda, kakor je ta. Saj vemo, kako proslavlja Vodnika že v „Djula-bijah“ kot prvega slovenskega predstavitelja ilirske ideje, imenujoč ga silnega orla.

Slika o Vrazu — Slovencu ne bi bila popolna, ako bi ne uvaževali njegovih slovenskih narodnih pesmi, ki jih je izdal v Zagrebu l. 1839. pod naslovom „Narodne pèsmi ilirske“. Posvečene so Vuku Stefanoviču Karadžiću. Vraz je zbiral slovenske narodne pesmi z veliko pridnostjo po vseh naših pokrajinah. Važno je omeniti, da je imel on prvi med zbiratelji slovenskih narodnih pesmi pravi pojem o tem, kako se zbira in izdajajo. Zapisal in izdal jih je, vsaj po veliki večini, čisto neizpremenjene in

„neizboljšane“ v tistem narečju, kakor jih je bil slišal. Vraz bi bil rad izdal vse narodne pesmi, ki jih je imel, toda ni bilo kapitala; šele Štrekljeva zbirka se je bogato okoristila z njimi. V hrvaškem predgovoru se spominja Vodnika, ki je začel prvi zbirati narodne pesmi (1807, Pegam in Lambergar). Toda Vodnik je pesmi (druge je Vraz prebral v licejski knjižnici) popravljaj. Dalje navaja in hvali Vraz Smoleta, ki je pesmi sam zbiral in jih na svoje stroške dal zbirati. (Izšle so nekatere v II. in III. zvezku Čebelice.) Dalje so jih zbiral Rudež, Kastelic, Prešeren, Ravnikar, toda le na Kranjskem. Posebno važen je Koritko, ki so mu vsi omenjeni dali svoje rokopise. Toda Koritko je, žalibog, kmalu umrl (1839); njegove pesmi niso kritično zapisane in zbrane; ima pesmi, ki niso narodne, druge so zopet po gotovih slovničnih pravilih „izboljšane“. Vraz pravi v kritiki Blasnikove izdaje prvega zvezka Koritkovih narodnih pesmi, da je pesmi treba slišati peti, ne le recitirati, ker le tedaj se dobi točen metrum. Vraz je vedno tudi pisal poleg besedila napeve. Zbiral je pesmi že od l. 1833., začeni v svojem rojstnem kraju. Ko je potoval l. 1834. in 1837. po Kranjskem in Koroškem, l. 1838. pa po zapadnem Ogrskem, je pomnoževal vedno svojo zbirko. Nas Slovence imenuje Vraz v predgovoru dosledno gornje Ilire — Hrvate pa dolnje.

V drugem slovenskem predgovoru se Vraz opravičuje, da je dal knjigo tiskati v pravopisu, ki ni zdaj tiskana v njem nobena slovenska knjiga, to je v gajici. Potem se opravičuje, da je pisal predgovor ilirski, češ, da je pisanje v slovenskem jeziku za izobražence „ničemerno“, t. j. brezuspešno delo. Raditega da je pisal predgovor v lepem, bogatem in najblagoglasnejšem slovanskem jeziku, v ilirščini; „ino Ti bofh previshan, mene, zhe ne pred biſtrim Tvojim umam, vendar pred dobrovoljnim slovenſkim lerzam Tvojim sa sprizhaniga dèrshal.“ Na vsak način pa si je Vraz postavil s svojim zbiranjem slovenskih narodnih pesmi v slovenski književnosti spomenik aere perennius.

Omeniti je tudi Vrazovo prozo, kjer govori o Slovencih, v „Danici“ in v „Kolu“ glavno, kjer opisuje svoje potovanje po Slovenskem, oziroma piše o kranjskih književnih in prosvetnih razmerah, opazujoč z bistrim očesom in kritikujoč nedostatke.

Omenili smo že, da meša Vraz v svojih delih čiste slovenske besede v hrvaški tekst. Rožić navaja vse po abecednem redu. Vidimo, da jih je jako mnogo in da marsikaterega izraza Hrvat sploh ne more razumeti, n. pr. revica, shod, jezdec, puh, spačiti se itd. Omenili smo tudi že, da Vraz to dela nalašč, da ohrani slovenski lokalni kolorit.

V koliko je slovenska narodna pesem vplivala na Vraza po obliki in vsebini, o tem bi se dalo pisati posebno delo.

IZ SELŠKE DOLINE

Naša trditev, da je Vraz slovenski pesnik v hrvaški obleki, ni torej popolnoma nič pretirana. Vraz je Slovenec v svojih pesniških delih, v „Djulabijah“, kjer opeva slovensko ožjo in širšo domovino, Slovenec v baladah in romancah, kjer ima snov iz slo-

venske zgodovine, iz slovenskih narodnih pripovedek in ki se gode na slovenskih tleh; Vraz je Slovenec tudi kot prevajalec in posnemovalec Prešerna, Vraz je Slovenec kot nabiratelj slovenskih narodnih pesmi, Vraz se nam kaže Slovenca že po jeziku, vpletajoč slovenske izraze, Vraz je Slovenec v vsem svojem delovanju do smrti. V vsem njegovem delu se vidi težnja, v skupnem književnem jeziku hrvaškem izraziti in uveljaviti posebno slovensko individualnost; ta sinteza skupnega knjižnega ilirskega jezika z ohranitvijo narodnih posebnosti je njegov ideal.

Brezuspešen bi bil res prepir med Slovencem in Hrvatom, čigav je Vraz. Na vprašanje: „Je l' Stanko vaš, je l' naš?“ odgovarja Šenoa: „I vaš i naš!“

Slovenska zemlja ga je rodila in na Slovenskem se mu je razvijal duh v mladosti in ti vtisi so mu ostali vse življenje. Slovenska zemlja mu je dala snov in prvo izpodbudo k pesnitvam. Po Slovenskem potuje, o Slovencih piše v „Danici“ in v „Kolu“, s Slovenci je v vednem stiku, bodisi da potuje k prijateljem na Štajersko, bodisi da jim dopisuje. Krasno pravi Šenoa:

„Slovenci, vi ste njemu zibku dali, ...
Iz vaših gora donie sladki piev;
Mi javor-gusle tislji mu u ruke
Je l' Stanko vaš, je l' naš?“

I vaš i naš! — — — — —
Slovenac, Hrvat klikče: on je naš!“

O ničeve tolažbe!

Zložil Anton Medved.

Na to se niti v sanji
ne spomnimo nikoli,
da s svojimi dejanji
napravljamo si boli.

Ko nam v srce trpljenje
globoko trn zadere,
godi nam vsako mnenje,
ki našo krivdo pere.

O ničeve tolažbe,
s katero svet nas pita!
Da ne bi vzbudil zdražbe,
usodi zlo očita.

